

Helge Bonset

SLO

Contact: h.bonset@slo.nl

Leesbevordering: een hopeloze zaak?

Lezen in de vrije tijd, blijkt uit onderzoek, is de drijvende kracht achter geletterdheid en taalvaardigheid, en het effect wordt ieder leerjaar sterker. Mol (2010; zie ook: Mol & Bus 2011a; 2011b) voerde een meta-analyse uit met als vraagstelling: ‘hoe is het verband tussen lezen in de vrije tijd en uitkomstmaten als begrijpend lezen, technisch lezen en spellen?’ Ze analyseerde bijna honderd nationale en internationale studies op de rol van (voor)leesgedrag in de taal- en leesontwikkeling van zeer jonge kinderen (peuterspeelzalen en kleuterscholen) tot en met studenten aan hbo en universiteit. Het verband tussen lezen in de vrije tijd en begrijpend lezen, technisch lezen en spellen is gemiddeld tot sterk voor alle groepen. Lezers scoren bovendien niet alleen hoger op taal- en leesvaardigheid, maar ook op schoolsucces en intelligentie. Uit de meta-analyse blijkt ook dat het effect van lezen met elk schooljaar sterker wordt, wat duidt op een wederzijdse beïnvloeding tussen lezen en cognitie. Omdat goede lezers meer plezier beleven aan het lezen van boeken, zullen ze er vaker voor kiezen om in hun vrije tijd te lezen, waardoor hun woordenschat verder toeneemt en hun leessnelheid, spellingvaardigheid en tekstbegrip groter worden dan die van leeftijdsgenoten die geen boeken lezen buiten schooltijd.

Kortlever & Lemmens (2012) onderzochten het verband tussen het leesgedrag van kinderen en hun scores op de Cito-Eindtoets Basisonderwijs. Van meer dan vijfhonderd leerlingen vroegen ze kort na de afname van de Cito-toets de eindscore op voor de onderdelen ‘taal’, ‘wiskunde’, ‘studievaardigheden’ en ‘wereldoriëntatie’. Daarnaast vulden de leerlingen een vragenlijst in over hun leesfrequentie van boeken, het gebruik van andere media, het niveau van de boeken die ze lazen en de mate waarin ze boeken van een hoger niveau lazen. Er is een positief verband tussen de leesfrequentie van boeken in de vrije tijd en de scores op alle Cito-onderdelen. Dat positieve verband wordt volledig verklaard door de score op het onderdeel ‘taal’: wie meer leest, heeft een hogere score op ‘taal’. Die score verklaart op haar beurt de betere prestaties op zowel de andere Cito-onderdelen als op de algemene Cito-score. Daarentegen is er een negatief verband tussen de Cito-scores en het gebruik van televisie, internet en computerspelletjes.

Leesbevordering lijkt in dit perspectief van het grootste belang. Uit onderzoek blijkt dat leerkrachten basisonderwijs de afgelopen decennia in toenemende mate aandacht

besteden aan leesbevorderende activiteiten en werkvormen. In het kader van het vierde peilingsonderzoek voor leesvaardigheid eind basisonderwijs uit 2005 beschrijven Heesters e.a. (2007a) het onderwijsaanbod voor lezen, zoals gerapporteerd door leerkrachten. Ze trekken op een paar punten een vergelijking met de vorige peiling, uit 1998. De gemiddelde frequentie van het voorlezen door de leraar (in 2005 in groep 6 tot en met 8 bijna drie keer per week) is gestegen met gemiddeld 0,5 keer per week. In 1998 nam 77% van de leerkrachten deel aan activiteiten in het kader van de Kinderboekenweek; in 2005 was dat 89%. Leerkrachten geven ook vaker aan dat ze leerlingen laten deelnemen aan voorleeswedstrijden: 52% in 2005 tegenover 11% in 1998. Dat gebeurde in 1998 uitsluitend in groep 8, maar in 2005 ook in groep 6 en 7.

Het belang van de Nationale Voorleeswedstrijd blijkt duidelijk uit het onderzoek van Bakker (2013). De ruim 3500 basisscholen die hieraan in 2012-2013 meededen, zijn typische leesscholen, met een leescoördinator en met veel aandacht voor leesactiviteiten zoals 'voorlezen', 'stillezen' en 'een boekenkring', evenals voor samenwerking met ouders en de openbare bibliotheek.

Meelissen e.a. (2012) beschrijven de prestaties van leerlingen in het kader van het internationale PIRLS-onderzoek 2011 (Progress in International Reading Literacy Study). Hun rapport bevat ook informatie over het onderwijsaanbod voor lezen in Nederland. De hoeveelheid tijd die de leerkrachten besteden aan taal- en leesonderwijs is vergeleken met het onderzoek uit 2001 gestegen. Gemiddeld wordt nu (in groep 6) 8,4 uur per week besteed aan taalonderwijs en 4,1 uur aan leesonderwijs. Op schoolniveau is er ook meer aandacht voor leesonderwijs dan tien jaar geleden: scholen leggen meer nadruk op lezen in hun schoolplan. Leerkrachten geven vaak individuele instructie tijdens de leeslessen en laten de leerlingen zelfstandig werken; er zijn steeds minder leerkrachten die overwegend klassikaal onderwijs geven. De leerkrachten in PIRLS-2011 lezen gemiddeld vaker voor aan de klas en geven de leerlingen vaker tijd om stil een boek te lezen dan de leerkrachten in PIRLS-2001.

De vraag is echter hoeveel effect deze leesbevorderende activiteiten en werkvormen hebben.

Uit onderzoek van Huysmans (2013) en Nielen & Bus (2013) onder duizenden basisschoolleerlingen blijkt dat de leesfrequentie en leesattitude van leerlingen dalen tussen de 7 en 15 jaar, en dat die daling al begint in de laatste jaren van de basisschool. Aan het einde van de basisschool is het percentage (bijna) dagelijkse lezers gehalveerd ten opzichte van groep 3 en 4. De daling zet daarna in hetzelfde tempo door tot de 15-jarige leeftijd. Hoewel meisjes vaker lezen dan jongens, is het tempo van de teruggang voor beide seksen even groot. Het aantal boeken dat kinderen lezen, vertoont eenzelfde daling als de leesfrequentie: van 7 naar 8 jaar blijft het nog constant op ruim drie boeken per maand gemiddeld; daarna neemt het geleidelijk af tot gemiddeld anderhalf boek per maand bij de 15-jarigen. Hier doet zich een groot verschil voor tussen jon-

gens en meisjes: gemiddeld een half boek per maand, over alle jaren. Met het toemen van de leeftijd dringen de mobiele en digitale mediavormen (televisiekijken, muziek luisteren, computeren, internetten, gamen, mobiel bellen en *social media* bijhouden) het lezen steeds meer terug (Huysmans 2013).

Leerlingen die van zichzelf vinden dat ze, in vergelijking tot klasgenoten, minder goed lezen, tonen zich steeds minder enthousiast over lezen, terwijl leerlingen die positief oordelen over hun leesvaardigheid een verbetering in leesattitude laten zien. Voor de gehele periode van groep 5 tot en met groep 8 geldt dat meisjes gemiddeld vier punten hoger scoren op leesattitude dan jongens (Nielen & Bus 2013).

De leesfrequentie en leesattitude van Nederlandse leerlingen worden ieder decennium lager, zo blijkt uit het vierde peilingsonderzoek voor leesvaardigheid (Heesters e.a. 2007). Leerlingen eind basisonderwijs rapporteren in de peiling van 2005 minder leesgedrag dan de leerlingen in de peiling van 1993: ze lezen minder boeken, lenen minder vaak een boek en hebben minder vaak gelezen op de dag voorafgaand aan het onderzoek. Vergeleken met 1993 zijn de leerlingen alle soorten uitgaven (tijdschriften, stripboeken, jeugdboeken, kranten, documentatiemateriaal en gedichten) minder vaak gaan lezen.

Internationaal springen Nederlandse leerlingen er negatief uit wat betreft leesgedrag en leesattitude. Beide zijn lager dan bij Chinese of Zuid-Afrikaanse leerlingen (Broeder & Stokmans 2011). 27% van de Nederlandse leerlingen vindt lezen niet leuk; het internationale gemiddelde is 15%. Slechts 20% van de Nederlandse leerlingen vindt lezen leuk; in amper drie landen uit het PIRLS-onderzoek zijn er nog minder leerlingen die lezen leuk vinden. Gemotiveerd om te lezen is 65% van de Nederlandse leerlingen. Ook dat percentage is internationaal gezien erg laag (Meelissen e.a. 2012). Dat leesfrequentie en leesattitude bij Nederlandse meisjes hoger zijn dan bij jongens, komt ook uit deze internationale onderzoeken naar voren.

Is leesbevordering al met al dan eigenlijk geen hopeloze zaak? Die prikkelende vraag wil ik u graag voorleggen in mijn presentatie. Daarbij kunnen de volgende gezichtspunten de revue passeren:

- Wat valt er af te dingen op het boven beschreven onderzoek en/of op mijn samenvatting en interpretatie daarvan?
- Zijn de leesbevorderende activiteiten en werkvormen zoals die nu in het basisonderwijs worden toegepast, misschien niet de meest effectieve?
- Is het zinvol om een discussie te starten over de definitie van 'geletterdheid', en over de vraag of naast gedrukte media ook nieuwe media kunnen worden ingezet om geletterdheid te bevorderen? (Van Kruistum 2013).

Referenties

- Bakker, N. (2013). “*Het besmet kinderen met het lezen-is-leuk-virus!*”. *Leerkrachten over de opbrengsten van de Nationale Voorleeswedstrijd*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Broeder, P. & M. Stokmans (2011). ‘Jongeren lezen omdat het leuk is, niet omdat het moet. Een internationale vergelijking van het leesgedrag van jongeren in Peking, Kaapstad en Nederland’. In: F. Hakemulder (red.). *De stralende lezer*. Delft: Eburon, p. 229-245.
- Heesters, K., S. van Berkel, F. van der Schoot & B. Hemker (2007a). *Balans van het leesonderwijs aan het einde van de basisschool 4. Uitkomsten van de vierde peiling in 2005*. Arnhem: Cito/PPON.
- Huysmans, F. (2013). ‘Van woordjes naar wereldliteratuur. De leeswereld van kinderen van 7-15 jaar. Amsterdam: Stichting Lezen’. In: D. Schram (red.). *De aarzelende lezer over de streep*. Delft: Uitgeverij Eburon, p. 227-247.
- Kortlever, D. & J. Lemmens (2012). “Relaties tussen leesgedrag en Cito-scores van kinderen”. In: *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 40 (1), p. 87-105.
- Kruistum, C. van (2013). *Changing engagement of youth in old an new media literacy*. Utrecht: Universiteit van Utrecht (proefschrift).
- Meelissen, M., A. Netten, M. Drent, R. Punter, M. Droop & L. Verhoeven (2012). *PIRLS- en TIMSS-2011. Trends in leerprestaties in Lezen, Rekenen en Natuuronderwijs*. Nijmegen: Radboud Universiteit/ Enschede: Universiteit Twente.
- Mol, S. (2010). *To read or not to read*. Leiden: Universiteit Leiden (academisch proefschrift).
- Mol, S. & A. Bus (2011a). ‘Een vroeg begin is het halve werk. De rol van vrijetijdslezen in de taal- en leesontwikkeling van kinderen en jongeren’. In: D. Schram (red.). *Waarom zou je (nu) lezen?* Delft: Uitgeverij Eburon, p. 91-111.
- Mol, S. & A. Bus (2011b). “Lezen loont een leven lang. De rol van vrijetijdslezen in de taal- en leesontwikkeling van kinderen en jongeren”. In: *Levende Talen Tijdschrift*, 12 (3), p. 3-15.
- Nielen, T. & A. Bus (2013). ‘Ontwikkeling van de leesattitude op de basisschool en de rol van sekse, leesniveau, de leescultuur thuis en kenmerken van de schoolbibliotheek’. In: D. Schram (red.). *De aarzelende lezer over de streep*. Delft: Uitgeverij Eburon, p. 207-227.